

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ ДО АНАЛІЗУ ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ В АГРАРНОМУ ВИРОБНИЦТВІ

*Л.П.Марчук, кандидат економічних наук, доцент
Миколаївський державний аграрний університет*

У статті визначено методологічні особливості системного підходу до аналізу аграрного виробництва. Розглянуто сучасні перетворення в аграрному секторі економіки на основі використання системного аналізу.

В статье определены методологические особенности системного подхода к анализу аграрного производства. Рассмотрены современные преобразования в аграрном секторе экономики на основе использования системного анализа.

Проблеми реформування аграрного сектора економіки постійно привертають увагу вітчизняних учених-економістів. Від розв'язання цих проблем залежить створення високопродуктивного сільського господарства, його економічне зростання і добробут населення. Перехід аграрної сфери на новий, більш високий щабель розвитку потребує ґрунтового наукового підходу до висвітлення основних напрямів удосконалення сільськогосподарського виробництва, визначення умов його подальшої трансформації в ринковій економіці.

Розгляд проблем аграрного сектора є досить різноманітним і торкається різних сторін діяльності сільськогосподарських підприємств. Зокрема, йдеться про розвиток приватної власності, організаційно-структурну перебудову господарств, їх фінансово-кредитне забезпечення, джерела інвестування аграрної сфери тощо.

Не заперечуючи набутих наукових досягнень, автор статті намагається знайти свій підхід до розгляду сучасних проблем аграрного виробництва, звернути увагу на необхідність їх системного, комплексного обґрунтування. У з'ясуванні можливостей системного характеру досліджень для аналізу економічних перетворень у сільському господарстві і полягає мета даної статті.

Розробка теми зроблена на основі використання наукових праць В.Г. Андрійчука, О.М. Могильного, О.В. Олійника, М.М. Павлишенка, В.В. Россохи, П.Т. Саблука, В.О. Точиліна та ін.

Вважаємо, що системний характер дослідження має відтворити цілісність об'єкта вивчення у всьому розмаїтті його сторін. На нашу думку, системність дослідження аграрної сфери виробництва повинна виходити з комплексного урахування таких моментів:

- 1) єдність відтворювальної системи аграрної сфери, де задіяні потреби, інтереси, ресурси, продукти;
- 2) рівноважний стан виробничої системи як спосіб їх функціонування;
- 3) мобільність, динамічність аграрного виробництва;
- 4) цілісність економічного потенціалу аграрної сфери, елементи якого перебувають у стані постійного взаємозв'язку і підпорядкованості;
- 5) поєднання складових економічного потенціалу і їх використання за умов раціоналістичної поведінки господарюючих суб'єктів;
- 6) єдність процесу виробництва у якості органічного синтезу техніко-економічних і соціально-економічних відносин;
- 7) залежність ступеня реалізації зазначених відносин від форм і методів управління виробництвом.

Пам'ятаючи про нерозривну єдність усіх сторін аграрного виробництва, проаналізуємо деякі економічні зрушення, що відбуваються нині в аграрному секторі економіки.

Так, пріоритетним напрямом економічних перетворень на селі вважається запровадження інституту приватної власності на землю. Передбачалося, що надання землі у приватну власність селян забезпечить зацікавленість господарів у її кращому використанні, підвищить ефективність землеробської праці, сприятиме розвитку підприємницької діяльності. У зв'язку з цим відбувся процес розпаювання земель, і у власність 6,9 млн. селян було передано 28,1 млн. га сільськогосподарських угідь [5]. Але ці зрушення привели до зовсім інших результатів, ніж сподівалися. Після одержання землі значна частина селян (понад 5 млн.) перетворилася не на підприємців, а на орендодавців, які передали у користування відповідним агроформуванням 21,1 млн. га землі [5]. Таким чином земля "транзитом" пройшла через руки селян і потім була зосереджена в руках більш крупних господарських структур.

Вважаємо, що такий результат значною мірою був обумовлений ігноруванням комплексного залучення у виробництво основних факторів — землі, капіталу, праці, відсутністю їх збалансованого поєднання. Звичайно, земля — найголовніший фактор виробництва у сільському господарстві, але тільки одного фактора недостатньо для нормального функціонування виробничої системи. Попри це у процесі приватизації значна частина господарств не отримала жодної одиниці техніки. Її відсутність примусила багатьох подумати про повернення “...до лопати, мотики і кінного плуга...” [2]. Це виглядає абсурдно, зважаючи на сучасний розвиток крупного машинного виробництва і рівень науково-технічних досягнень.

Щоб уникнути такого повернення, була використана оренда землі. Завдяки їй земля залишилась об'єднаною у великі масиви, що давало можливість колективного господарювання з використанням сільськогосподарської техніки і достатньої кількості робочих рук.

Отже, приватизацію землі слід було розглядати не як самоціль, а як засіб досягнення ефективної господарської комбінації основних факторів виробництва — землі, капіталу, робочої сили за певних соціально-економічних умов.

Звернемо увагу на проблему підвищення рівня товарності сільськогосподарських підприємств. Практика довела, що у невеликих за розміром господарствах основна частина виробленої продукції йде на особисте і виробниче споживання, і лише незначна її частина надходить на ринок. Крупні господарства дають основну масу товарної продукції.

Наприклад, у Румунії сімейні ферми, що обробляють до 10га землі, на ринок можуть постачати лише 20% виробленої продукції, а решту використовують на внутрішньогосподарські потреби. Асоціації сільськогосподарських виробників, що працюють на 50-300 га землі, на ринок постачають лише 30-40% урожаю. Великі господарства (500-1000 га) реалізують 90% виробленої продукції [1].

Те саме підтверджують дослідження вітчизняних економістів. Розрахунки, здійснені В.В. Россохою, показують, що при площі ріллі до 1000 га в сільськогосподарських підприємствах виробля-

ється товарної продукції на одного середньорічного працівника на суму 5,4 тис.грн., а при площі ріллі більше 2000 га — 13,3 тис. грн. (перевищення у 2,5 раза). Виробництво товарної продукції на 100 тис. грн. основних виробничих фондів і оборотних засобів становить у першому випадку 18,7 тис.грн., а у другому — 31,3 тис. грн. Отже, спостерігається перевищення в 1,7 раза [3].

Аналізуючи ці дані, створюється враження, що розміри ресурсної бази є вирішальним чинником у розв'язанні даної проблеми. Не відкидаючи цього твердження, зауважимо, що зміна розмірів підприємств, концентрація ресурсів має відбуватися у певних межах. Вона не повинна призводити до порушення оптимального поєднання галузей, підгалузей, видів виробництва, а також функціонально пов'язаних між собою елементів виробничого потенціалу аграрної сфери. Це означає, що вона має відповідати сучасним вимогам усунування виробництва, яке потребує належної спеціалізації, кооперування, комбінування виробництва. Недотримання цих вимог може суттєво погіршити не тільки результати діяльності господарств, але й загальні умови виробництва. Наприклад, збільшення у 2000 році частки соняшнику серед технічних культур до 70% проти 43,6% площ у 1990 році спричинило суттєві порушення науково обґрунтованої структури посівів і виснаження ґрунтів [3]. До таких же негативних наслідків призводить порушення екологічно допустимого співвідношення площі ріллі, природних кормових угідь, лісових насаджень тощо.

Отже, вирішення проблеми підвищення товарності сільсько-господарських підприємств потребує належного рівня концентрації основних факторів виробництва у межах окремих господарств, здійсненої з урахуванням їх оптимального комбінування на мікро- і макрорівні.

Особливу увагу нині привертає проблема формування ринку землі в Україні. Переважає думка, що залучення землі у товарно-грошовий оборот дозволить передати землю у руки найбільш дбайливих господарів, поліпшить її продуктивне використання, сприятиме запровадженню іпотечного кредитування в аграрному секторі і допоможе отримати додаткові кошти для нових інвестицій, зокрема для поліпшення матеріально-технічного забезпечення

сільгоспідприємств. П.Т. Саблук вважає, що перетворення землі на платний ресурс дозволить додатково залучити у сільське господарство 280 млрд. грн. [4].

Слушність ідеї вільного продажу землі потребує все ж таки поміркованого підходу до її реалізації. Застережливі економісти у першу чергу наголошують на таких можливих негативних наслідках функціонування ринку землі, як розшарування сільського населення, зниження його життєвого рівня, посилення безробіття.

Але, крім цього, на наш погляд, треба звернути увагу на невідворотну зміну пропорцій у сільському господарстві, пов'язану з перерозподілом землі, майна, трудових ресурсів, розвитком конкуренції, спекуляції землею. Нічим не обмежена ринкова стихія буде спонукати лише до збагачення за будь-яких обставин. Але стихійний характер встановлення народногосподарських пропорцій далеко не завжди відповідає потребам суспільства.

Особливо обережно потрібно використовувати ринковий механізм, коли йдеться про такий фактор виробництва, як земля. Дбаючи про капіталізацію землі, слід пам'ятати про її обмеженість, виснажливість, необхідність постійного моніторингу тощо. Ринковий продаж землі неспроможний створити умови для збереження і поліпшення якості земель.

Проблема підвищення родючості ґрунтів не може бути вирішена окремим селянином чи навіть крупним агроформуванням. Вона вимагає допомоги держави. Сьогодні необхідне створення еколого-технологічного механізму регулювання використання сільськогосподарських земель, який включав би в себе: землевпорядні роботи по реорганізації території і перерозподілу земель, забезпечення раціональної структури угідь за рахунок виведення із складу ріллі деградованих та малопродуктивних земель, побудову гідротехнічних споруд, створення захисних лісонасаджень, проведення природоохоронних засобів та ін.

Крім того, з формуванням ринку землі буде пов'язаний цілий комплекс заходів правового, економічного, агроекологічного, соціального плану, де дії держави є обов'язковими. До цих засобів можна віднести: обґрунтування правового режиму землекористування, агроекологічну і економічну оцінку земель, створення еко-

номічного механізму регулювання земельних відносин, який пов'язаний з організацією виробництва, праці і управлінням, трансформацією внутрішньогосподарської структури підприємств тощо.

Отже, проблема формування ринку землі у нашій країні вимагає зваженого комплексного розгляду і обов'язково потребує державного підходу до її розв'язання.

На підставі викладеного матеріалу можна зробити такі висновки:

- системний аналіз допомагає дослідити аграрну сферу виробництва як цілісний організм і визначити закономірності її функціонування;
- системний підхід до розгляду проблем реформування аграрного сектора економіки дозволяє з'ясувати причини окремих невдалих спроб щодо його удосконалення і виявити нові пріоритети подальшого розвитку;
- системність дослідження допомагає зрозуміти суперечливий характер наявних економічних зрушень в аграрному виробництві і знайти відповідні засоби для розв'язання цих суперечностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гостюк М.Т. Про стан аграрного сектора Румунії// Економіка АПК. – 2005.- №5. – С. 131-134.
2. Павлишенко М.М. Закономірності розвитку форм власності та аграрна реформа// Економіка АПК.-2005.- №4. -С.23-30.
3. Россоха В.В. Ефективність використання виробничого потенціалу в аграрній сфері АПК.-2004.- №6.-С.16-22.
4. Саблук П.Т. Кардинальні напрями вирішення економічних проблем в АПК. – 2005.- №5. – С. 3-8.
5. Тонюк М.О. Державна політика щодо забезпечення правового поля на ринку земель сільськогосподарського призначення //Економіка АПК. – 2004.- №9. – С.134-141.